

ԱՐԺԵՒՈՐՄԱՆ ՓՈՐՁ

Ղեռեա քրիստոնեություն ընդունումից եւ առաջին վարդապետներից սկսած Հայ Եկեղեցու սպասավորները, քաջ գիտակցելով այն ճշմարտությունը, որ հավատի տարածման ու խորացման գործն առավել արդյունաշատ կարող է լինել, եթե զուգորդվում է գիտական եւ աստվածաբանական ուսումնասիրությունների կատարմանը, թարգմանչական գործունեության ծավալմանը, ինչպես նաեւ գրական ստեղծագործություններ հեղինակելուն, իրենց հիմնական կոչմանն ու պաշտոնին զուգահեռ զբաղվել են նաեւ վերոնշյալ աշխատանքներով: Դարերի ավանդույթը շարունակվում է նաեւ այսօր: Մեր ժամանակի եկեղեցական ճանաչված գործիչներից մեկի՝ Հակոբ արք. Գլնճյանի կյանքն ու գործն ասվածի վառ վկայությունն են:

Ավարտելով ծննդավայրի՝ Սիրիայի Քեսապի Ուսումնասիրաց միաջյալ վարժարանը եւ Լիբանանում ստանալով միջնակարգ կրթություն՝ Հակոբ արք. Գլնճյանը 1973 թվականին ընդունվում է Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Գեորգյան հոգեւոր ճեմարան, իսկ 1975 թվականին՝ Ռեգենս-բուրգի համալսարան (Գերմանիա): Ուսումնառությունը զուգընթաց պաշտոնավարում է իբրեւ Գերմանիո հայոց հոգեւոր հովիվ: Արդեն 1984 թվականից Հակոբ արք. Գլնճյանն սկսում է իր ծառայությունը Ուրուգվայի Արեւելյան Հանրապետությունում՝ նախ որպես նոր կազմավորված Հայոց թեմի առաջնորդական տեղապահ, միեւնույն ժամանակ նաեւ տեղի Ներսիսյան դպրոցի տնօրեն, ապա, 1990 թվականից մինչ օրս՝ նույն թեմի առաջնորդ¹:

Հատկանշական է, որ Հակոբ արքեպիսկոպոսը, այն ժամանակ դեռ սարկավազ, իր աշխատանքային գործունեությունն սկսել է հենց «Էջմիածին» հանդեսի խմբագրությունից: Ամենայն հավանականությունը

¹ Տե՛ս Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցի. Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի պաշտոնական կայք-էջ (<https://beta.armenianchurch.org/hy/episkopos/19>):

կրոնագիտական եւ հայագիտական այդ կարեւոր ամսագրի խմբագրությունում աշխատելու ժամանակահատվածում ի մոտո շփվելով իրենց զբաղմունքն աստվածաբանությունը դարձրած մարդկանց հետ, աշխատելով, այսպես ասած, գիտական միջավայրում, նրա մեջ սեր է արթնացել դեպի գիտական-աստվածաբանական ասպարեզը: Ահա եւ հստակեցվել է նրա հետաքրքրությունների շրջանակը, եւ նախանշվել արժեպիսկոպոսի հետագա ուղին գիտության աշխարհում:

1998 թվականին իսպաներենով հրատարակված Հայոց Եկեղեցու պատմությանը եւ վարդապետությանը վերաբերող «Հայ Եկեղեցին՝ հավատի եւ հայրենասիրության աղբյուր» (իսպաներեն վերնագիրը՝ «Iglesia Armenia») աշխատությունից² հետո մեկը մյուսի հետեւից գիտությամբ եւ աստվածաբանությամբ հետաքրքրվող ընթերցողի սեղանին են դրվում Հակոբ արք. Գլնճյանի արժեքավոր ուսումնասիրությունները:

Հակոբ արք. Գլնճյանի «Մարտին Լութեր (Մի բարեպաշտ վանականի ըմբոստությունը)» վերտառությամբ գիրքը³, որ հրատարակել է «Հ. Բ. Ը. միության Ալեք Մանուկյան» բարեգործական հիմնադրամը, հայ իրականության մեջ առաջին խոր եւ սպառիչ վերլուծությունն է բողոքականության հիմնադիր Մարտին Լութերի աշխարհայացքի եւ, առհասարակ, վերաբերում է քրիստոնեական Եկեղեցու նոր ուղղության առաջացման հանգամանքների ուսումնասիրությանը: Օգտագործելով մեծավ մասամբ գերմանական աղբյուրները, նաեւ անտես չառնելով հայկական նյութը, Հակոբ Գլնճյանին հաջողվել է «բոլորովին առարկայական եւ անաչառ մոտեցումով» շարադրել նշանավոր բարեկարգչի վարդապետության դրական եւ ուսանելի տեղիները՝ ցուցաբերելով ճշմարիտ հոգեւորական գործչին ու գիտնականին վայելող լայնախոհություն:

Գրքի ունեցած հաջողությամբ է պայմանավորված նրա երկրորդ հրատարակության անհրաժեշտությունը: 2013 թվականին Ուրուգվայում էդուարդո Սեֆերյանի մեկենասությամբ իրականացվում է «Մարտին Լութեր (Մի բարեպաշտ վանականի ըմբոստությունը)» աշխատասիրության

² Տեղեկությունը վերցրել ենք պրոֆ. Անթառամ Ահարոնյանի «Առաջաբանից» (տե՛ս Հակոբ արք. Գլնճյան, Միրանի ծառ (արձակ եւ չափածո էջեր, թարգմանություններ), Երեւան, 2016, էջ 14):

³ ՅԱՎՈՐ ԵՊՍ. ԳՐԼՆՃԵԱՆ, Մարտին Լութեր. Մի բարեպաշտ վանականի ըմբոստությունը, Մօնտեվիդեօ, 1994:

երկրորդ, բարեփոխված տարբերակի հրատարակությունը⁴: Գրքի էջերում զետեղված՝ առաջին հրատարակության առիթով մամուլում հնչած կարծիքների բովանդակությունը հաստատում է վերելում ասվածի ճշմարտացիությունը: Աշխատության համահայկական կարեւորությունն է ընդգծել Համո Պետրոսյանը. «Ամեն հայ ընթերցող քիչ թէ շատ բան մը ունի սորուելու Յակոբ Եպիսկ. Գլնճեանի հատորէն, եւ տարակոյս չունինք՝ ըլլայ սփիւռքի կամ Հայաստանի ընթերցողներուն մօտ, լայն ընդունելութեան պիտի արժանանայ»⁵:

«Մարտին Լութերին» ժամանակագրորեն հաջորդում է «Մեկնություն Արարածոց» հետազոտությունը⁶: Քահանայական եւ Յահվեական պատումների համաձայն շարադրված սույն աշխատանքը փորձ է՝ կրոնափիլիսոփայական նոր հայացքով մեկնաբանելու «Գիրք Ծննդոցի» հանրահայտ գույգ պատումների բովանդակությունը: Մեկնակետ ընդունելով Եղիշե վարդապետի (Ն. դար) հայտնի խոսքը, ըստ որի «Բոլոր շարիքները մարդու միտքն են մտնում անուսումնությունից», Հակոբ արք. Գլնճյանն իր այս աշխատանքով հետամուտ է լինում «հայորդիների կրօնական դաստիարակման նուիրական գործին»:

Աշխատությանը գիտական արժեք եւ նշանակություն է հաղորդում, ի թիվս այլ հանգամանքների, նաեւ այն, որ ուսումնասիրողը մեկնությունը գրելիս առաջնորդվել է ինչպես Հայ Եկեղեցու սուրբ հայրերից մեզ հասած բնագրերով, այնպես էլ արեւմտաեւրոպական աստվածաբանական մտքի ձեռքբերումներով: Վերջիններիս մասին ընդարձակ տեղեկատվությունը Գլնճյանին տրամադրել է գերմանացի ճանաչված աստվածաբան Հայնրիխ Գրոսը, որին իր ստացած օգտակար խորհուրդների համար իր երախտագիտությունը չի մոռանում հայտնել հեղինակը «Մեկնություն Արարածոց» գրքի երկրորդ հրատարակության⁷ «Նախաբանի» խոսքում (էջ 13): Գրոսի գնահատմամբ, «Յ. Գլնճեանը պատրաստել է մի բարեխիղճ եւ կուռ մենագրութիւն, որն օժտուած է բացառիկ բանիմացութեամբ եւ կանգնած ժամանակակից սուրբգրային մեկնողական հետազօտութիւնների մակարդակի հաւասար բարձրութեան վրայ...» (էջ 277):

⁴ ՅԱԿՈԲ ԱՐՔ. ԳԼՆՃԵԱՆ, Մարտին Լութեր. Մի բարեպաշտ Վանականի Ըմբոստութիւնը, Երկրորդ հրատարակութիւն (բարեփոխուծ), Մօնտէվիդէօ-Ուրուգվայ, 2013:

⁵ «Նաւասարդ», թիվ 207–209, 1999:

⁶ ՀԱԿՈԲ ԵՊՍ. ԳԼՆՃԵԱՆ, Մեկնություն Արարածոց, Երեւան, 1995:

⁷ ՅԱԿՈԲ ԱՐՔ. ԳԼՆՃԵԱՆ, Մեկնութիւն Արարածոց, Կոհելէթ կամ Գիրք Ժողովողի, Երեւան, 2017: Հետագա հղումները՝ շարադրանքում՝ փակագծերի մեջ համապատասխան էջի նշումով:

«Մեկնություն Արարածոցի» անժխտելի արժանիքներն ու գիտական կարեւորությունն ընդգծել է գրքի տպագրության հովանավորը՝ նշելով, որ «այս հատորն իր արժանի տեղն է ունենալու Աստվածաշնչի համաշխարհային մեկնողական գրականության ոսկե գրապահոցում եւ հղման հիմնավոր աղբյուր է հանդիսանալու հետագա շատ ուսումնասիրողների համար» (էջ 5–6):

Անշուշտ Հակոբ արք. Գլնճյանի աստվածաբանական գործերի շարքում էական տեղ է զբաղեցնում «Կոհեղեթ կամ Գիրք Ժողովողի» վերտառությամբ մեկնությունը⁸: Սողոմոն Թագավորին վերագրվող «Ժողովողի կամ Քարոզողի գրքի» (ամբողջական անվանումը՝ «Դավթի որդու՝ Երուսաղեմի Թագավոր Կոհեղեթի խոսքերը») այս մեկնության «Առաջաբանում» աստվածաբանը գրում է հայ ժողովրդի «հոգեւոր վերազարթոնքի» արդյունքում ստեղծված «նոր ու նպաստավոր պայմանների» հրամայականով գործելու պարտավորության մասին, «մանավանդ առավել պատասխանատվությամբ, աննկուն հավատով, անձանձրույթ ոգով, ինչպես նաեւ ամենայն նվիրվածությամբ» Ս. Գիրքը քարոզելու եւ նրա «անժամանցելի ճշմարտությունները» հանրամատչելի դարձնելու անհրաժեշտության մասին (էջ 5):

«Կոհեղեթը» կարեւորվում է հատկապես նրանով, որ այն հանդիսանում է քրիստոնեական հավատի գաղափարախոսության բարոյաբանական հիմքն ու ատաղձը, Քարոզողի պատգամների էությունը, կարծում ենք, կյանքի մեջ կյանքի իմաստի որոնումն ու բացահայտումն է: Այս առումով «Ժողովողի գիրքը» մինչեւ ժամանակների վերջը կապահպանի այժմեականությունը՝ շարունակելով իր վրա սեւեռել տարբեր քրիստոնյա երկրների աստվածաբանների ուշադրությունը:

Այստեղ հարկ ենք համարում ավելացնել, որ, ինչպես նախորդ գրքերում, այս դեպքում եւս հետազոտողը հավատարիմ է մնում իր դավանած գիտական սկզբունքին՝ տալ աստվածաշնչային նյութի բովանդակության հնարավորինս բազմակողմանի նկարագրությունը, կատարել տրամաբանված վերլուծություններ՝ հանգելով համոզիչ եզրակացությունների:

Ժողովողի գրքի քննվող մեկնությունը շարադրելիս Հակոբ արք. Գլնճյանը հաշվի է առել արեւմտաեւրոպացի կրոնական տեսաբանների

⁸ ՅԱԿՈԲ ԵՊՍ. ԳԸԼՆՃԵԱՆ, Կոհեղեթ կամ Գիրք Ժողովողի, Մոնտեվիդեո-Ուրուգվայ, 2000:

հիմնավորումները: Պակաս կարեւոր չէ այն, որ հետազոտողի վերլուծությունները մշտապես խարսխվում են հայ միջնադարյան եկեղեցական գրականության հարուստ ավանդույթներին. Գլնճյանի ուշադրության կիզակետում են մասնավորապես Ներսես Լամբրոնացին (1153–1198) եւ Գրիգոր Տաթեւացին (1346–1410):

Հակոբ սրբազանի «Հավատի եւ բանականության հետքերով»⁹ ժողովածուն՝ նվիրված Մայր Տաճարի հիմնադրման 1700-ամյակին, ամփոփում է հեղինակի տարբեր տարիներին գրած հոդվածները եւ գրախոսությունները՝ հրատարակված «Էջմիածին», «Սիոն», «Առագաստ», «Հասկ» եւ էլի ուրիշ հանդեսների էջերում, ինչպես նաեւ որոշ բնութագրական հատվածներ նախորդ երեք գրքերից: Ժողովածուի վերահրատարակության¹⁰ (ձեռնված Գեւորգյան հոգեւոր ճեմարանի հիմնադրման 140-ամյակին) «Երկու խոսքում» հեղինակը հույս է հայտնում, որ սույն հատորը կազմող հոդված-ուսումնասիրությունների «արծարծումը առիթ կ'ընծայի իւրաքանչիւր հաւատացեալի առաւել ճոխացնելու իր գիտելիքները եւ որոշ չափով էլ ապահովելու հոգեւոր ներշնչանք ու փորձառութիւն» (էջ 8): Ինչպես իրավացիորեն նկատում են Գ. Եպս. Սարոյանը եւ Ա. Քալաշյանը, «Օբյեկտիվ հետեւողականությամբ համադրելով հավատի եւ բանականության փոխհարաբերության տարբեր լուծումների բազմաբնույթ եւ չափազանց հետաքրքրական փաստերը՝ հեղինակը հայեցակարգային տեսքով հիմնավորում է «բանապաշտության» ծայրահեղությունները եւ հանգում այն հետեւությանը, որ «բանականության ողջամիտ կիրարկումը տանում է հավատի զորացման», թույլ տալիս հավատն ավելի զորացնել «յստակ բանաձեւումներով», հավատը քարոզել «որպէս լոյս՝ լուսածարաւ հոգիների համար» (էջ 5):

Ամենատարբեր առիթներով Հակոբ արք. Գլնճյանը քրիստոնեական դաստիարակության հիմնախնդիրներին անդրադառնալիս մեծ դեր ու նշանակություն է տալիս հանրամատչելի խոսքի ազդեցությանը: Մատուցվող նյութի ու դրա քննության-մեկնման բովանդակությունից բացի՝ խիստ կարեւոր պահանջ են լեզվի պարզությունը, շարադրանքի հասանելիությունը եւ ճիշտ ոճավորումը: Իր աստվածաբանական եւ մեկնողական երկերը ստեղծելիս Հ. արք. Գլնճյանը առաջնորդվել է նույն հավատամբ-

⁹ ՀԱՎՈՐ ԱՐՔ. ԳԼՆՃՅԱՆ, Հավատի եւ բանականության հետքերով, Երեւան, 2003

¹⁰ ՅԱՎՈՐ ԱՐՔ. ԳԼՆՃՅԱՆ, Հավատի եւ բանականության հետքերով, Երեւան, 2014: Նույն գրքից մյուս մեջբերումները՝ հոդվածում:

համոզմունքով: Ուշագրավ է, որ սրբազանի գրությունն հենց այս առանձնահատկության մասին են, խոսքերն ասես մեկ արած, գրել «Մարտին Լութերի» առաջին հրատարակության գրախոսները. «...Այս գիրքը հաճելի ոճ եւ լեզու ունի, դիւրութեամբ կը կարդացուի» (Ռոպէր Հատտէճեան (Կ. Պոլիս), «Մարմարա» օրաթերթ, 3 սեպտեմբեր, 1996), «...Շարագրանքը գրուած է անթերի հայերէնով. այն կարդացում է սահուն ոճով...» (Նուպար Տէր-Միքայէլեան (Երեւան), «Մարմարա» օրաթերթ, 3 սեպտեմբեր, 1996), «Հեղինակի խորաթափանց եւ բազմակողմանի մեկնաբանութիւնները մատուցուած են դիւրմբօնելի լեզուով, հրապուրիչ ու պարզ ոճով, իսկ նրա նկարագրած դէպքերը, Մարտին Լութերի կեանքի դրուագները պատմուած են վիպասանի հմտութեամբ...» (Յովհաննէս Պոտուքեան (Մօնտեվիդէօ), «Մասիս» շաբաթաթերթ, 14 Յունուար, 1995)¹¹:

Այստեղ մեր նպատակագրումից դուրս է ավելի մանրակրկիտ անդրադառնալ Հակոբ արք. Գլնճյանի աստվածաբանական աշխատանքներին. դրանք բոլորն էլ իրենց ժամանակին բավարար չափով եւ որակով վերլուծությունների են ենթարկվել, արժանացել հայ եւ օտարազգի մասնագետների դրվատական գնահատականներին: Նրա աշխատություններից շատերը դասագրքային արժեք ունեն եւ կարող են հավակնել գործածվելու որպէս ուսումնական ձեռնարկներ աստվածաբանական դասընթացներ իրացնող հաստատություններում: Այսպէս, «Հավատի եւ բանականության հետքերով» (2014) հատորը, ինչպէս հիմնավորել են գիրքը հրատարակության երաշխավորելու վերաբերյալ կարծիքի հեղինակները, «Թեմատիկ նյութի կառուցվածքով, առաջադրված լուծումներով, գիտատեսական արժեքով եւ փաստական հագեցվածությամբ... կարող է ուսումնական օժանդակ ձեռնարկ ծառայել Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի բարձրագույն հոգեւոր կրթական հաստատությունների համար»¹²: Նույնը կարելի է ասել Հ. արք. Գլնճյանի «Մարտին Լութեր»¹³ մենագրության մասին նույնպէս, որի «հետեւողական լուծումները եւ եզրակացությունները կարող են օգտագործվել ոչ միայն տեսական եւ պատմական աստվածաբանության, այլեւ պատմագիտության եւ մշակութաբանության շրջանակներում տեսական մոտեցումներ մշակելու գործում: Դրանք կա-

¹¹ ՅԱԿՈԲ ԱՐՔ. ԳԼՆՃԵԱՆ, Մարտին Լութեր. Մի բարեպաշտ Վանականի Ըմբոստութիւնը, Երկրորդ հրատարակութիւն (բարեփոխուծ), Մօնտեվիդէօ-Ուրուգվայ, 2013, էջ 4:

¹² ՅԱԿՈԲ ԱՐՔ. ԳԼՆՃԵԱՆ, Հավատի եւ բանականութեան հետքերով, Երեւան, 2014, էջ 6:

¹³ ՅԱԿՈԲ ԱՐՔ. ԳԼՆՃԵԱՆ, Մարտին Լութեր. Մի բարեպաշտ Վանականի Ըմբոստութիւնը, Երեւան, 2015:

րող են կիրառական կարեւոր նշանակություն ունենալ հոգեւոր կրթական համակարգի համապատասխան դասընթացներում»,— գրում է Ա. եպս. Ժամկոչյանը (էջ 16): Դիտելի է, որ վերոնշյալ երկու մեջբերումների հեղինակները կրթական գործի կազմակերպիչներ են, հանգամանք, որ լրացուցիչ կշիռ է տալիս նրանց եզրահանգումներին:

Մի առանձին հետաքրքրություն են ներկայացնում Հակոբ արք. Գլնճյանի գեղարվեստական հակումները: Թեեւ պատկերավոր մտածողությունը, գրական որոշակի ձիրքը, գրողական լեզուն եւ ոճը, ինչպես վերելում նշել ենք, աչք են զարնում նրա «մաքուր» գիտական բնույթի աշխատանքներում, գրական-գեղարվեստական ստեղծագործություններում ընթերցողի առջեւ նոր կողմերից է բացահայտվում սրբազանի տաղանդը: 2016 թվականին Կանադահայոց թեմի հրապարակած «Տէր, լույս իմ եւ կյանք իմ» խորագիրը կրող գրքի¹⁴ քերթվածներում հեղինակի համար բանաստեղծական ներշնչանքի անսպառ աղբյուր է Ս. Գրոց Մատյանը՝ աստվածային Սիրո, Բարու եւ Լույսի կենարար ակունքներով: Մյուս կողմից՝ բանաստեղծի գրչին ներհատուկ է Չարի իշխանության եւ «ապազգային հրեշների» տիրապետության դեմ սրբազան ընդվզումը: Թիկունքին ամուր կրելով հայ միջնադարյան քնարերգության ավանդները, հաճախ օգտագործելով նաեւ աշուղական արվեստի հնարներ, մեկ այլ դեպքում նոր իմաստ հաղորդելով հայոց հին առասպելաբանության դրվագներին, բանաստեղծը գրում է տողեր, որոնք միգուցե այսօր առավել, քան երբեւէ ձեռք են բերում արդիական հնչողություն.

Հին կարգերն ընկան դրսի ննշումով
Ջրի երես ելան տակամփները:
Երեկվա վախկոտ աղվեսներն հիմա
Առյուծ են դարձել, խելփի աշեցեփ:
Նրանք են այսօր հարգանք վայելում,
Որոնք չգիտեն՝ ինչ է հայրենիք,
Օջախ եւ պատիվ, գիր ու մշակույթ
(«Հին կարգերն ընկան», էջ 57):

Կամ՝

...Վա՛յ մեզ, վա՛յ մեր երկրին ու ազգին,
Երբ թագավորը ազնվագարմ չէ,

¹⁴ ՀԱԿՈՐ ԱՐՔ. ԳԼՆՃՅԱՆ, Տէր, լույս իմ եւ կյանք իմ, Երեւան, 2016: Այս գրքին հղումները՝ շարադրանքում:

Այլ դրածոն է պիղծ վիշապների...
 Այդ գաղտնածածուկ վիշապներն այսօր
 Նորից են գալիս, գործում խավարում,
 Խաղաղամեղով տեղը բռնելու
 Մեք արժանավոր հայորդիների,
 Եւ կամ բազմելու Հայոց գահերին,
 Մինչ մենք քնած ենք եւ կամ անտարբեր
 («Վիշապագումք», էջ 114):

Այս եւ էլի ուրիշ ոտանավորների որոշ իմաստով պարզ բանատողերը բնութագրվում են գաղափարական հարուստ բովանդակությամբ:

«Իր հանձն առած Խաչին հավատարիմ եւ Ոգու դրոշը գալիքին պարզած՝ նա (Հակոբ արք. Գլնճյանը,— Ա. Ս.) ասպետական խիզախությամբ ծառանում է շարության ու անարդարության դեմ, որ անընկեր հոգիները շթեւատվեն, սիրակարոտ սրտերը մխիթարվեն, աշխատանքն աղոթք դառնա, Պատկերն Աստուծու անխաթար մնա»,— իր բացման խոսքում գրում է Աբգար եպս. Հովակիմյանը (էջ 5):

Նույն թվականին լույս տեսած «Ծիրանի ծառ»¹⁵ ժողովածուն չափաժող էջերից զատ ընդգրկում է հեղինակի արձակ գրվածքներն ու թարգմանական գործերը: «Անվերնագիր» վերտառությամբ նախաբանում Արտակ Ոսկանյանը մանրակրկիտ վերլուծության է ենթարկում Հակոբ արք. Գլնճյանի մի շարք բանաստեղծություններ՝ դրանք դիտարկելով աստվածաշնչյան փիլիսոփայության եւ կրոնական մտածողության հետ փոխկապակցության մեջ: Իսկ հաջորդող «Առաջաբանում» Անթառամ Ահարոնյանը, ներկայացնելով հեղինակի արձակից մի քանի նմուշներ, գրում է իր տպավորությունների մասին եւ հընթացս արժեւորում արձակագիր Գլնճյանին:

Մեր համոզմամբ Հ. արք. Գլնճյանն իբրեւ գեղարվեստագետ հաջողել է առավելաբար հուշագրական տեսակին պատկանող գործերում: Եւ սա ամենեւին այն դեպքը չէ, որը բանավոր ձեւակերպել է Համո Սահյանը՝ մանկության մասին հնարավոր չէ անհետաքրքիր գրել¹⁶: Հեղինակի գրական շնորհը հիրավի փայլում է հուշագրական գրեթե բոլոր պատումներում: Եւ դա կարելի է պնդել ոչ միայն մանկության ու պատանեկության

¹⁵ ՀԱԿՈԲ ԱՐՔ. ԳԼՆՃՅԱՆ, Ծիրանի ծառ (արձակ եւ չափածո էջեր, թարգմանություններ), Երեւան, 2016, էջ:

¹⁶ ՏԵՄ Լ. ՄԿՐՏԵՅԱՆ, Զրույցներ բանաստեղծի հետ, Երեւան, 1984, էջ 124:

տարիների վերապրումների գրական արտահայտությունների վերաբերմամբ: Այդ գրվածքներն իրենց հուզական ներքին լիցքերով խոր ներգործություն են ունենում ընթերցողի հոգում:

Գրքում ամփոփված հուշագրական երկերում գրողի վարպետ գրչի ուժով շնչավորվում են հայրենի եզերքն ու նրա բնաշխարհը, կենդանանում են անցյալի դեմքերն ու դեպքերը: Առանձնակի հուզմունքով ու շթուլացող հետաքրքրությամբ են ընթերցվում հուշագրի ընտանիքին եւ հարազատներին, դպրոցական եւ ճեմարանային տարիներին վերաբերող հուշապատումները, ինչպես նաեւ իր կյանքի ճանապարհին՝ տարբեր ժամանակներում հանդիպած նշանավոր կամ աննշան մարդկանց մասին հուշերը կամ ակնարկները:

«Ծիրանի ծառ» ժողովածուի երրորդ բաժնում գետեղված են Հակոբ արք. Գլնճյանի՝ տարբեր տարիներին ամենատարբեր առիթներով կատարված թարգմանությունները: Թարգմանվող հեղինակների միայն անունների թվարկումը (Ֆրիդրիխ Շիլլեր, Ջորջ Բայրոն, Վիկտոր Հյուգո Օսկար Ուալդ, Ջիբրան Խալիլ Ջիբրան, Հերման Հեսսե եւ այլն) լավագույնս պատկերացում է տալիս թարգմանչի գրական նախասիրությունների ու ճաշակի մասին: Աստվածաբանական բնագրերի եւ դասական գեղարվեստական գրականության նմուշների թարգմանությունների կողքին ընթերցողը կգտնի գերմանալեզու մեծանուն գրող Ֆրանց Վերֆելի «Մեղավորը ոչ թե սպանողն է, այլ սպանվածը» (1920) վեպի մի հատվածի եւ «Կատարել եմ մի լավ գործ» վերնագրով բանաստեղծության թարգմանությունները: Վերջինս ավարտվում է հետեւյալ տողերով.

Կատարել եմ մի լավ գործ:
Ուրախությամբ եմ լցված
Եւ հաճությամբ անսահման,
Եւ այլեւս մե՞նակ չեմ,

Ո՛չ, այլեւս մե՞նակ չեմ:
Ուրեմն հրճվի՛ր, ո՛վ իմ սիրտ (էջ 535):

Լավ եւ բարի գործեր «հեղինակելը» անանձնական ուրախությամբ է համակում Վերֆելի քնարական հերոսի էությունը, հոգին պարուրում է անեզր բերկրությամբ, հեռու է վանում միայնության զգացումները, հրճվանք պարգեւում սրտին:

Համոզված կարող ենք ասել, որ համանման զգացողություններ է ապրել Հակոբ, արք. Գլնճյանը, երբ վերջերս, ավարտին հասցնելով նույն Ֆրանց Վերֆելի «Երեմիա» վեպի թարգմանությունը, վայր է դրել գրիչը:

Հակոբ արք. Գլնճյանի՝ առաջժամ վերջին կոթողային աշխատանքը հրեական արմատներով ավստրիացի հռչակավոր արձակագիր, թատերգակ եւ բանաստեղծ Ֆրանց Վերֆելի (1890–1945) «Երեմիա. լսե՛ք ձայնը» վեպի թարգմանությունն է, որ կատարվել է գերմաներեն բնագրից: Վեպը հրատարակվել է 1937 թվականին, իսկ թարգմանությունն արված է 1965 թվականի՝ ամբողջական համարվող հրատարակությունից¹⁷: Գիրքը, որ 2022 թվականին լույս է ընծայվել Գրիգոր Մովսիսյանի եւ Նաիրա Կարապետյանի մեկենասությամբ, «երախտագիտությամբ» նվիրված է «Ֆրանց Վերֆելի լուսավոր եւ անանց հիշատակին»¹⁸:

Հավանաբար Վերֆելի նշանավոր «Մուսա լեռան քառասուն օրը» (1934) վեպի շոնդալից հաջողությունը, նրա ընդունելությունը հատկապես Եւրոպայի հականացիստական դիրքորոշում որդեգրող հասարակության շրջանակներում, ինչպես նաեւ սփյուռքահայության մեջ եւ Հայաստանում, վեպի՝ տարիներ ի վեր շարունակվող հռչակը հայ իրականության մեջ, մի տեսակ, ստվերում են թողել «Երեմիա. լսե՛ք ձայնը» վեպը, որին վիճակված չէր ունենալու «Մուսա լեռան» ճանաչումը: Գրողի մասին կենսագրական գրականության մեջ շատ դեպքերում անգամ չի հաղորդվում «Երեմիային» վերաբերող որեւէ տվյալ: Այլեւս չենք խոսում գրականության պատմությանը վերաբերող աշխատությունների կամ գրականագիտական-վերլուծական ուսումնասիրությունների մասին, որոնցում նույնպես վեպի մասին հիշատակումները հիմնականում իսպառ բացակայում են կամ, լավագույն դեպքում, նշվում են կարճառոտ ականարկի ձեւով: Այնինչ վեպի ընթերցանությունը նոր դիտանկյուններից է երեւան բերում գրողի հանճարը, նոր գույներ է ավելացնում նրա ստեղծագործական ներկայակերպին՝ հաստատելով թարգմանչի՝ վեպին տրված «հոյակապ եւ անժամանցելի» բնորոշումները: Այս ամենը հաշվի առնելով հանդերձ, առանց չափազանցության կարելի է ասել, որ ներկա վեպը իր կարեւոր եւ անշփոթելի տեղն ունի ոչ միայն Վերֆելի գրական ժառանգության, այլեւ ամբողջ եւրոպական գրականության պատմության մեջ:

¹⁷ «Franz Werfel, Jeremias, Höret die Stimme» (Fisher Taschenbuch Verlag).

¹⁸ ՖՐԱՆՑ ՎԵՐՖԵԼ, Երեմիա. լսե՛ք ձայնը, Երեւան, 2022: Հետագա հղումները այս վեպին՝ շարադրանքում:

Իբրեւ գրականության մեջ արտահայտչապաշտական ուղղության ներկայացուցիչ, Վերֆելը արդի աշխարհի մարտահրավերներին դիմագրավելու միտումով իր հայացքը հառում է անցյալին: Ինչպես նկատում է Վերֆելի ստեղծագործության ուսումնասիրողը, արտահայտչապաշտության (expressionism) հետեւորդ գրողների շրջանում մեծ հետաքրքրություն էր առաջացնում Հին Արեւելքի ժողովուրդների՝ այդ թվում հայ ժողովրդի մշակութային հարուստ ժառանգությունը¹⁹: Ահա պատկերման նյութ դարձնելով աստվածաշնչյան ժամանակների մեծ մարգարեի՝ Երեմիայի (Ք. ա. 650—585) կյանքի դրվագները, Վերֆելը նկատի է ունեցել իր ժամանակի ֆաշիստական Գերմանիան: Վեպում առանձնահատուկ կերպով շեշտադրվում է այն գաղափարը, ըստ որի ոչ ոքի տրված չէ կործանել եւ ոչնչացման հասցնել այն ամենը, ինչն Աստված է արարել: Ժողովուրդը, ասում է Տերը (կարգա՝ Երեմիան կամ Վերֆելը.— Ա. Ս.), երես է թեքել ճշմարիտ Աստծուց, շեղվել է նախնիների ավանդներից եւ, անտես առնելով անարատ ջրի ակունքները՝ ծարավը հագեցնում է ջրափոսերից ու ճահիճներից:

Վեպի «Երեմիա» վերնագրին Վերֆելը գրեթե միշտ կցել է «Լսե՛ք ձայնը» վերտառությամբ ենթավերնագիրը, որի ընտրությունը, ինչպես «Թարգմանչի կողմից» անվանվող առաջաբանում պարզաբանում է Հ. արք. Գլնճյանը, պատահական չէ. մեծ գրողը կոչում է մարդկությանը՝ ունկնդիր լինելու Աստծու ձայնին, քանի որ Երեմիա մարգարեի շուրթերով խոսում է ոչ այլ ոք, քան Ինքը՝ Տերը: Թարգմանիչն այս ճշմարտությունը հաստատող օրինակներ է բերում Ս. Գրքից. Աստված Երեմիային է դիմում՝ ասելով. «Մինչեւ ստեղծեալ էր զքեզ յորովայնի՝ գիտեմ զքեզ, եւ մինչեւ ելեալ էիր յարգանդէ՝ սրբեցի զքեզ, մարգարէի ի հեթանոսս եդի զքեզ»²⁰: Ապա Տերը, դիպչելով մարգարեին, պատգամում է. «Ահա ետու զբանս Իմ՝ ի բերան քո...»²¹: Երեմիայի միջոցով Տերը զգուշացնում էր Իսրայելի որդիներին սպառնացող արհավիրքների մասին: Ժողովուրդը պետք է կատարի Աստծու կամքը եւ չզավաճանի Աստծուն, այլպես նրան սպասում են Բաբելոնի լուծն ու ստրկացումը: Երեմիայի ձայնը, սակայն, հնչում է որպես «ձայն բարբառոյ յանապատի»: Ավելին՝ մարգարեն նվաստացում-

¹⁹ Տե՛ս Ֆրանց Վերֆելի «Մուսա լեռան քառասուն օրը» վեպի հայերեն հրատարակության (Երեւան, 1987) վերջաբանը՝ Մեջի Փիրումովա, «Ֆրանց Վերֆելի եւ նրա վեպի մասին», էջ 894):

²⁰ Երեմիա Ա., 5:

²¹ Երեմիա Ա., 9:

ների, հալածանքների ու կտտանքների է ենթարկվում՝ մեղադրվելով մինչև անգամ լրտեսության մեջ: Աստծու ձայնին ականջալուր չլինելն էլ հենց կործանարար դեր է ունենում Սեդեկիա արքայի եւ Հուդայի երկրի ու նրա ժողովրդի համար: «Նույն վիճակն է նաեւ այսօր,— գրում է թարգմանիչը եւ, ընդգծելով նյութի այժմեականությունը, հավելում է,— Աշխարհն ու մարդկությունը ահասարսուռ կործանումից փրկելու համար պետք է անպայման լսել Աստծու հուսատու եւ կենսապարգեւ ձայնը...» (էջ 11):

Չնայած հայրենակիցների մերժումներին, Երեմիան, հուսախաբ չլինելով, շարունակում է աստվածային ճշմարիտ խոսքի քարոզը: «Այս մարգարեն մի զգայուն մարդ էր,— Երեմիային բնութագրում է վեպի կենտրոնական հերոսներից մեկը,— որն անզիջում կերպով հակառակության մեջ էր իր աշխարհի ու ժամանակի հետ: Նա մի երկյուղած մարդ էր, որին այս երկրում տիրող բացահայտ մոլորություններն ու հզոր տիրակալների գործած ճնշումները չեն կարողացել ընկճել, քանզի նա ուրիշ ոչ ոքի չէր հնազանդվում, բացի Աստծու ձայնից, որը խոսում էր իր մեջ եւ իր հետ...» (էջ 691):

Ամենքին հայտնի փաստ է, որ Երեմիա մարգարեի կերպարը կապվում է հայկական նյութին: Աստվածաշնչյան ծանոթ դրվագում քրիստոնեության մեծ մարգարեն Արարատյան թագավորություններին եւ Ասքանազյան գնդին, որպես ենթադրյալ դաշնակիցների, կոչ է անում միավորվել Հուդայի երկրի ազատության դրոշի ներքո եւ մարտի ելնել ընդհանուր թշնամու՝ Բաբելոնի դեմ. «Պատուէր տուք յինէն Այրարատեան թագաւորութեանցն եւ Ասքանազեան գնդին. կանգնեցէ՛ք զնովաւ նետակալս, եկն եհաս ի վերայ Բաբելոնի խորհուրդ Տեառն. զերիվարք իբրեւ զբազմութիւն մարախոյ»²²: «Այրարատեան» թագավորությունների» պարագայում ամեն ինչ պարզ է, իսկ «Ասքանազեան» անվանումը շատ դեպքերում միջնադարյան մատենագիրների կողմից դիտվել է իբրեւ «Հայոց» անվանը հոմանիշ բառ²³: Կորյուն վարդապետի «Վարք Մաշտոցի» գրվածքի առաջին նախադասությունն ասվածի վառ ապացույցն է. «ԶԱզքանազեան ազգին եւ զՀայաստան աշխարհին զաստուածապարգեւ գրոյն...»²⁴: Ավելին՝ երբայեցերեն Աստվածաշնչում բերված

²² Երեմիա ԾԱ., 27:

²³ ԿՈՐՅՈՒՆ, Վարք Մաշտոցի, աշխարհաբար թարգմանությունը առաջաբանով եւ ծանոթագրություններով՝ Մ. Աբեղյանի, Երեւան, 1979, էջ 57:

²⁴ Տե՛ս «Պատմութիւն վարուց եւ մահուան առն երանելոյ սրբոյն Մեսրոպայ վարդապետի մերոյ թարգմանչի ի Կորին վարդապետէ յաշակերտէ նորին» (Մատենագիրք Հայոց,

հատվածն այսպես է. «զթագաւորութիւնս Արարատայ, Մինույ եւ Ասքենազայ»: Ուսումնասիրողները ենթադրում են, որ «Մինույ» բառը վերաբերում է Ուրարտուի Մենուա է կամ Մինուա արքային, որի «գահակալության ծաղկունն եւ արձանագրություններով ամենահարուստ ժամանակաշրջանը (Ք. ա. 810—786 թթ.) միանգամայն հնարավոր էր դարձրել, որ նրա գահակալությունից մեկ ու կես դար անց, երբ գրվում էր Երեմիա մարգարեի գիրքը (Ք. ա. 627 թ.), Ուրարտու կոչվող Վանի թագավորությունը Մերձավոր Արեւելքում ճանաչվեր ամենաշատ գործնական եւ գրավոր «հետք թողած» գահակալի անվամբ»²⁵: Սակայն, նկատենք, որ մասնավորապես հայ ընթերցողի համար հետաքրքրություն առաջացնող այս դրվագին Վերֆելի վեպում որեւէ անդրադարձ չի եղել:

Նկատի ունենալով «Երեմիա. լսե՛ք ձայնը» վիպասանության կառուցվածքը, այն կարելի է անվանել, գրականության տեսության մեջ ընդունված, «վեպ վեպի մեջ» եզրույթով: Ստեղծագործության առաջին երեք գլուխների եւ «Վերջաբանի» գործողությունները ծավալվում են մեր ժամանակներում: Առաջին գլխում («Զրույցներ Մեռյալ ծովի ափին») պրոֆեսոր Քարթրայթի՝ զրուցակիցներին ուղղված խոսքում, կարծես, նախանշվում է վեպի գործողությունների հետագա ընթացքը. «Գոյություն ունեն վայրեր, որոնք հագեցած են պատմական եղելություններով, դրանք են աշխարհի կենտրոնները: Այնտեղ է կուտակվում... ժամանակագրության եթերային խորհրդավոր պատկերների ամբողջությունը: Այնտեղ անցյալը թափանցում է ներկայի մեջ եւ միավորվում նրա հետ՝ վեր հանելու անհամբեր պատրաստակամությամբ» (էջ 27): Այդպիսի մի վայր են «Երուսաղեմն ու Աստծու հետ միաձուլված սուրբ երկիրը» (էջ 58): Քլեյթոն Զիվսը, նույն ճամփորդության ընթացքում այցելելով Տնօրինական Ս. տեղերը, ընկնավորության թվացյալ ախտաժամի մեջ, մտովի տեղափոխվում է անցյալ, որտեղ կատարվում են վեպի հիմնական դեպքերն ու իրադարձությունները: Արդեն «Վերջաբանում» մենք տեսնում ենք Քլեյթոն Զիվսի վերափոխումը նրա «բացակայությունից» հետո. ժամանակի հոլովույթում տեղի ունեցած «ճանապարհորդությունը» նրան տվել էր «ինչ-որ նոր, վսեմ եւ հոյակապ բան» (էջ 688): Անցյալի տեսիլքը հոգին լցրել էր ուրախությամբ ու լիությամբ, պարգեւել

Ա. հատոր, Ե. դար, Անթիլիաս-Լիբանան, 2003, էջ 229):

²⁵ Տե՛ս Ռ. ՊԱՊԱՅԱՆ, Հայաստանում քրիստոնության ընդունման հոգեւոր նախադրյալները, www.noravank.am, 8.06.2005:

մի ներշնչանք, որն համակել էր իր ներաշխարհը Աստվածաշնչի «ջանադիր ուսումնասիրության» (էջ 689) արդյունքում: «...Իր սեփական ինքնությունը դարձել էր ավելի քան երբեք կայուն եւ անպարտելի, քանզի առաջին անգամ էր, որ առանց խուսափելու նայել էր իր ամբողջական ճշմարտության աչքերին եւ նրանից ստացել մի այնպիսի վստահություն, որն իրեն օժտում էր անծանոթ ուժերով» (էջ 690):

Խնդրո առարկա ստեղծագործության որոշ հրատարակիչներ այս՝ վեպի հետ առաջին հայացքից առնչություն չունեցող հատվածները կտրել-հանել են հրատարակություններից՝ ամենայն հավանականությամբ հիմք ընդունելով Ալմա Մահլեբի մի պարզաբանումը. «Ֆրանց Վերֆելն ավարտել էր վեպի գրառումը, երբ միտք է հղանում դրա վրա ավելացնել մի պատմողական շարադրանք, որով փորձ էր անելու ներկայացնել վաղ անցյալում տեղի ունեցածը մեր ժամանակի մեջ: Նա իրականացնում է իր մտադրությունը, — շարունակում է Վերֆելի այրին, — բայց շուտով անդրադառնում, որ այն ներդաշնակ չէ ամբողջի հետ, եւ նույնիսկ՝ անտրամաբանական: Երբ նա գիտակցում է այս հանգամանքը, գիրքն արդեն տպագրվել էր» (էջ 12):

Չնայելով այս հանգամանքին, Հ. արք. Գլնճյանը նպատակահարմար է գտել վերը նշված մասերը թարգմանել եւ միացնել վեպի հիմնական շարադրանքին՝ պահպանելով գրողի նախնական մտահղացումը, ինչը շատ կարեւոր է: Դա առավել համոզիչ է դարձրել հեղինակային ասելիքը, ավելի ավարտուն տեսքի բերել վեպը, որից ընթերցողը միայն կարող է շահել: Վեպի ամբողջական տարբերակի հրատարակությանը նախապատվություն տալու հանգամանքը կարեւոր է նաեւ այլ նկատառումներով, ինչպես, օրինակ, Վերֆելի՝ իր սերնդակից կամ հաջորդող ժամանակների գրողների ստեղծագործության վրա թողած գրական ազդեցությունները պարզելու համար ստեղծվող հնարավորություններով: Վերելում հիշատակված «վեպ վեպի մեջ» եզրի սահմաններում տեղավորվող գրական երկի հայտնի օրինակ է Միխայիլ Բուլգակովի «Վարպետը եւ Մարգարիտան» վեպը, որը ինչպես ցույց է տալիս թուղցիկ համեմատությունը, արտաքին կողմերով՝ իր կառուցվածքային բաղադրիչով, ինչպես նաեւ պատկերման նյութով հիշեցնում է «Երեմիա» վեպը: Ավելորդ չենք համարում նշել, որ ռուս գրականության դասականը, ինչպես նշված է համացանցային աղբյուրներում, «Վարպետը եւ Մարգարիտան» վեպի վրա սկսել է աշխատել 1937 թվականից, երբ արդեն հրատարակված էր

Վերֆելի վեպը, իսկ վերջնական տարբերակը Բուլգակովը՝ արդեն գամված անկողնուն, կնոջը թելադրել է 1939 թվականին: Հատկանշական է, որ նույն վեպի աշխատանքներին զուգընթաց Մ. Բուլգակովը գրել է «Իվան Վասիլևիչ» թատերախաղը, որի դիպաշարի հիմքում նույնպես ընկած է ժամանակների տեղափոխության հնարանքը:

«Երեմիա» վեպը ամբողջականորեն հրատարակելու օգտին է խոսում նաեւ այն հանգամանքը, որ Վերֆելի վեպը բաժանված է երեսուներեք գլխի՝ գումարած «Վերջաբանը», որ չի մտնում այդ երեսուներեքի մեջ, ինքնուրույն բաժին իրենից չի ներկայացնում, քանի որ, ըստ վեպի դիպաշարի, այն շարունակությունն է կազմում երրորդ գլխի, որն էլ ընդմիջվում է վեպի հիմնական մասի շարադրանքով: Դա երեւում է նաեւ երրորդ գլխի եւ վերջաբանի միեւնույն՝ «Տաճարի հրապարակում» անվանված վերնագրից: «Վերջաբանի» վերնագրին ընդամենը ավելացված է «Սկսվում է մի նոր կյանք» վերտառությունը բնաբանը: Վեպի գլուխների թվի համապատասխանեցումը Աստծու Որդու ապրած տարիների թվին արդյո՞ք պատահական զուգահեռություն է, թե՞ հեղինակային ինչ-ինչ թաքնված ակնարկության արտահայտություն²⁶:

«Երեմիա» վեպի թարգմանությունը, Հակոբ արք. Գլնճյանի խոստովանությամբ, երկու տարի տեւողությամբ աշխատանքի արգասիք է: Եւ դա պատահականություն չէ: Թարգմանությունը ծանոթանալիս ուշադիր ընթերցողը կարող է միայն երեւակայել, թե վեպը հայերենի վերածելիս ինչ խոչընդոտների է բախվել թարգմանիչը: Խնդիրն այն է, որ նմանօրինակ գործերի թարգմանությունը, երկու լեզուներին ազատորեն տիրապետելուց զատ, պահանջում է նաեւ Աստվածաշնչի եւ հարակից գրականության գերազանց իմացություն: Այդ դժվարին գործը կարող էր իրականություն դարձնել մի անձ, որի մեջ միավորված են գիտնական-աստվածաբանը եւ հմուտ թարգմանիչը: Հ. արք. Գլնճյանի կատարած թարգմանությունը բոլոր առումներով համապատասխանում է թարգմանչական արվեստին ներկայացվող սահմանված բոլոր պահանջներին, ապահովում է անհրաժեշտ բարձր որակը եւ մակարդակը: Եւ, որ ամենից ավելի կարեւոր է, «Երեմիան» հայերենով հնչում է այնպես, որ երբեմն ընթերցելիս մոռացվում է, որ գործ ունենք թարգմանության հետ: Ասել է թե՛ Ֆրանց Վերֆելի «մշտապես հետաքրքիր արձակը»

²⁶ Հետաքրքիր է, որ Քլեյթոն Զիվսի «նոր կյանքը» սկսվում է, երբ հերոսը հենց երեսուներեք տարեկան էր:

(Թոմաս Մանն) գտել է իր տաղանդավոր թարգմանչին՝ ի դեմս արքեպիսկոպոս Գլնճյանի²⁷:

Հիրավի անչափ շնորհակալ գործ է արել Հակոբ արք. Գլնճյանը՝ հայկական թարգմանական գրականության գանձատուփը հարստացնելով արժեքավոր թարգմանություններ: Այս նախաձեռնությունը հատուցվում է հայ ժողովրդի մեծ բարեկամի անմարելի հիշատակի հանդեպ մեր բոլորի ունեցած պարտքի ու պարտավորության եւս մի կարեւոր մասը:

Բնականաբար, Հակոբ արք. Գլնճյանին ուղղվող երախտիքի ու գովեստի խոսքերից անմասն չէ «մի հոյակապ ու վեհանձն անձնավորություն, օրինակելի քրիստոնյա եւ ազնվագույն բարեկամ» (Գլնճյանի բառերն են) Գրիգոր Մովսիսյանը, մանավանդ որ հենց նա է հանդիսանում «Երեմիա» վեպը թարգմանելու մտահղացման հեղինակը, եւ ինչպես վերը նշեցինք, նաեւ մեկենասը: Գ. Մովսիսյանը նույնպես հովանավորն է Հակոբ արք. Գլնճյանի հեղինակած մի շարք գրքերի. 2014 թվականից սկսած մինչեւ 2017 թվականը բարեպաշտ հովանավորի օժանդակությամբ լույս են տեսել Հակոբ արքեպիսկոպոսի՝ մինչ այդ ընթերցասեր հասարակությանը հայտնի գիտական-աստվածաբանական աշխատանքների, գրական-գեղարվեստական գործերի եւ թարգմանությունների բարեփոխված, ընդարձակված ու համարված վերահրատարակությունները՝ ամփոփված չորս մեծագիր շքեղաշուք հատորների մեջ: Եկեղեցաշինության եւ հոգեւոր գրականության ու աստվածաբանության ասպարեզում բարեգործական ձեռնարկումներին զուգահեռ Գ. Մովսիսյանը ժամանակ է գտնում զբաղվելու որոշակի գիտական եւ թարգմանական աշխատանքներով: Գ. Մովսիսյանը «Վահագնի ծնունդը կամ մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի երկրորդ գալուստը»²⁸ վերտառությամբ աշխատության մեջ տալիս է Մովսես Խորենացու «Հայոց պատմությունից» մեզ ծանոթ բանաստեղծության իր մեկնաբանությունները՝ առասպելի ընկալման ավանդական պատկերացումների փոխարեն առաջադրելով նոր վարկածներ: Մյուս գրքում՝ «Տիրոջ ոտքերի մոտ»²⁹ խորագրով (2013), ներկայացված է հնդկ նշանավոր քարոզիչ Սադհու Սունդար Սինգհի երկի թարգմա-

²⁷ 2022 թվականին Հայաստանի գրողների միության եւ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի համատեղ կազմակերպած մրցանակաբաշխությանը Հ. արք. Գլնճյանն արժանացել է «Կանթեղ» գրական մրցանակին՝ «Երեմիա. լսե՛ք ձայնը» վեպի թարգմանության համար:

²⁸ ԳՐԻԳՈՐ ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ, «Վահագնի ծնունդը կամ մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի երկրորդ գալուստը», Երեւան, 2015:

²⁹ «Տիրոջ ոտքերի մոտ» (Սադհու Սունդար Սինգհի), թարգմ.՝ Գրիգոր Մովսիսյանի, Երեւան, 2013:

նությունը, որ կատարել է Գրիգոր Մովսիսյանը: Նշված գրքերը, ինչպես նաև «Երեմիա» վեպը նկարագարող է ճանաչված նկարիչ Մայիս Մխիթարյանը: Հատկապես տպավորիչ է գիտարժան են «Երեմիայի» նկարագրադրումները: Այն քսանչորս գրաֆիկական աշխատանքները, որ տեղ են գտել գրքի էջերում, ներկայացնում են Երեմիայի պատմության ամենից էական դրվագները: Նկարներն արված են բարձր կատարելությամբ, պատկերվող դարաշրջանին բնորոշ միջավայրի պահպանումով եւ, ամենակարեւորը, ապրված զգացողությունների արգասիք են: Այն զգացողությունների, որ ապրել է նկարիչը վեպն ուսումնասիրելու ընթացքում:

Երբ փորձում ենք ի մի բերել այն ամենը, ինչը մինչ այժմ արել է Հակոբ արք. Գլնճյանը եւ համապարփակ հայացքի մեջ ընդգրկել սրբազանի վարած կյանքը եւ ստեղծած աստվածաբանական, գիտական աշխատանքները, գրական ստեղծագործությունը, թարգմանական գործերը եւ այլն, ի դեմս Հակոբ արքեպիսկոպոսի տեսանելի է դառնում հայ եկեղեցականի ճշմարիտ մի կերպար՝ «իսկական հաւատացեալ, աստուածավախ, ազգասէր ու նուիրեալ»³⁰:

Մի առիթով Հակոբ արք. Գլնճյանն այսպիսի տողերով է բնորոշել մեր արքեպիսկոպոսներից մեկին. «Սրբազան հայրը, իր հոգեւորականի բարձր գիտակցությամբ եւ մարդկային ազնվագույն արժանիքներով, մի պայծառ դեմք է մեր ունեցած սակավաթիվ մաքրակենցաղ եկեղեցականների շարքում»³¹: Այս խոսքերը իրավամբ կարելի է նույնությամբ վերահասցեագրել իրեն՝ Հակոբ արք. Գլնճյանին:

Այսօր էլ անխոնջ հոգով եւ անձանձիր սրտով աշխատում է գերաշնորհ սրբազան հայրը՝ իր միտքն ու գրիչը ծառայեցնելով հայ ազգի եւ Հայոց Եկեղեցու բարօրությանը, շարունակում է նոր ու կարեւոր աշխատություններով եւ այլ երկերով ճոխացնել հայ աստվածաբանության եւ գրականության անդամատանը՝ բերելով իր ծանրակշիռ նպաստը հայագիտության զարգացմանը եւ քրիստոնեական դաստիարակության ամրապնդման հայրենանվեր ու աստվածահաճո գործին:

ԱՍԱՏՈՒՐ ՍԱՐՅԱՆ

Բանասիրական գիտ. թեկնածու

³⁰ Տե՛ս Ա. ՄԱԳՈՅԵԱՆ, Ա. ՄԱԳՈՅԵԱՆ, Հայ հոգեւորականի կերպարն օտարների նոթերում («Էջմիածին», 2020, ԺԲ., էջ 63):

³¹ ՅԱՎՈՐ ԵՊՍ. ԳԸԼՆՃԵԱՆ, Կոհելեթ կամ Գիրք Ժողովողի, Մոստեփիղեո-Ուրուգվայ, 2000, էջ 5: